

Bertrana, del principi al final

Edicions de la Ela Geminada emprèn amb 'Violeta', fins avui inèdita, la publicació de l'obra novel·lística completa de l'escriptor gironí, que permetrà rescatar des d'aquesta primera temptativa en el gènere a la ja introbable trilogia de maduresa 'Entre la terra i els núvols'

VIOLETA Prudenci Bertrana

Edició: Guillem Molla, amb presentació de Xavier Pla i introducció de Glòria Granell
Editorial: Edicions de la Ela Geminada
Pàgines: 148
Preu: 14 euros

Reportatge

La primera vegada que Prudenci Bertrana va parlar de *Violeta*, feia ja trenta-sis anys que l'havia escrita i només sabien que existís uns quants amics íntims que n'havien escoltat fragments a les golfes del seu taller de pintor, quan tot just acabava de descobrir la seva vocació literària. Era la tardor de 1935 i, convidat a presidir els Jocs Florals de Girona, va confessar en el discurs inaugural de la festa: "Servo en el fons obscur d'un calaix, ben embolicat amb paper d'embalar i ben lligat amb cordills gruixuts, com si fos quelcom que pot esquitllar-se i comprometre'm, un manuscrit inèdit; la primera temptativa de narrador, escrita en aquell sota teulat del carrer de les Bernardes." El record que tenia el Bertrana madur d'aquell manuscrit primerenc era, doncs, d'una cosa embalsamada i vergonyant que convenia ocultar. L'havia escrit el 1899, amb "una innocència elegiaca d'aprenent romàntic" i una anarquia gramatical que contenia "tots els pecats capitals que deshonren una llengua", afegiria en un altre text redactat a la mateixa època d'aquella inesperada revelació i que va titular, de manera premonitòria, 'Història d'una novel·la que mai no es publicarà', tot i que el 1902 se sap que va intentar-ne l'edició, frustrada per causes desconegudes.

Violeta havia estat, ni més ni menys, un acte de desesperació, "la primera temptativa de suïcidi d'un trist pintor que està tip d'actuar de judes de si mateix i desitja penjar-se", diria en un to certament tremendista que encaixa amb l'estat d'ànim del Bertrana madur que retrospectivament evoca un pecat de joventut. El dramatism amb què tenyeix la seva iniciació literària és molt de l'estil del Bertrana sofrent que ja coneixem, el d'aquell hereu arruïnat que acabaria expulsat de la Girona clerical, seria marginat dels cercles intel·lectuals del noucentisme i hauria d'assistir impotent a la

Morir de desig

"*Violeta* és una novel·la sobre el desig", afirma Glòria Granell, estudiant de l'obra de Bertrana i autora del text introductor que acompanya el llibre, amb una edició a cura de Guillem Molla. És una definició que pot resultar sorprenent en relació amb una història arrelada en el corrent decadentista de finals del XIX i construïda a base d'associacions simbòliques i un idealisme inflammat per mitjà del contrast entre la vida de l'esperit que encarna la protagonista i la misèria i la brutalitat del món que l'envolta. Però des de les primeres línies, aquesta orfeneta recollida a casa d'una bugadera mesquina i el seu marit

embriac serveix a Bertrana per exhibir un talent insòlit en un principiant per extreure del llenguatge tota la sensualitat, fins i tot la luxúria, que farà eclosió pocs anys després a *Josafat*. *Violeta* és quasi el prototip femení, encara càndid i tentinejant, del febrós campaner. També ella viu la contradicció entre el seu

aspecte físic, dèbil i sense gràcia, i la intensitat de les seves emocions. També ella és víctima, al final, de la força del seu propi desig.

mort de tres dels seus fills. Quan va escriure *Violeta*, el desterrament i la pèrdua encara no s'havien fet presents, però intuïa que la seva era una d'aquelles "vides marcades amb pedra negra": tenia ja 32 anys i amb prou feines aconseguia tirar endavant la família a base de llegums cuits i patates estofades amb el poc que guanyava fent classes de dibuix al seu taller, o pintant exvots, rètols de botigues, estendards per a les monges o lletres de filigrana per a les broadores, i sobretot, fent retrats de difunts i de petits burgesos de la ciutat, "cares inexpressives, cabells oliosos, roba negra, joies d'or". Aurora Bertrana, en les seves *Memòries*, tan recomanables per molts motius i recuperades recentment dins la col·lecció Josep Pla de la Diputació de Girona, descriu en to lúgubre el caràcter del pare en aquella època, un home esquerp, taciturn, de silencis obstinats, que, obligat a traficar amb el seu talent, ja només pintava "per força i amb fàstic". Fins que un dia, continua rememorant la filla, la mare els va donar la notícia amb molt de misteri: "El vostre pare escriu", i abaixant més la veu, va precisar: "Escriu novel·les." Tothom a casa tenia instruccions estrictes de no destorbar-lo ni fer-n'hi cap referència, perquè el bon home es dedicava al seu nou menester, pel que sembla, d'amagat, "com si fos una cosa lletja". En qualsevol cas, continua Aurora Bertrana, els efectes d'aquella nova activitat eren evidents: el pare tenia la mirada més animada i el somriure més freqüent, fins i tot parlava més a taula, encara que mai d'allò que fos que estigués escrivint, sinó de cacera, d'ocells o del seu gos perdre aquell que va acompanyar-lo en les seves expedicions pels entorns de Girona mentre prenia les primeres notes per a la seva *Violeta* i que va mirar-se'l perplex, segons imaginaria Bertrana en aquell pròleg també inèdit de 1935, com si li digués: "¿Què fas, desgraciat? En quina àrdua cacera ens embarquem!"

L'amistat amb la colla dels germans Viver, Francesc i Antoni, tots dos capellans i poetes, i amb Miquel de Palol, Xavier Monsal-

vatje i Carles Rahola, fins i tot amb Rusiñol, a qui no deixava d'acompanyar mai en les seves expedicions pictòriques per la Girona vella i la vitalitat del qual, segons recordaria la filla, era l'únic que aconseguia treure Bertrana del seu estat de prostració, l'havia atret cada cop més cap a l'escriptura, encara que l'impuls definitiu el rebria, segons la llegenda construïda per ell mateix, del vol d'unes orenetes ran de la finestra. D'aquella visió alada va néixer el seu primer conte, *Les meves veïnes*, publicat el 1898, i que aviat seguirien altres narracions breus com ara *Les floretes grogues*, *Suggestió* o *La posta de sol*, explosions sentimentals atiadades per l'exuberància de la natura, com pot deduir-se dels títols mateixos, i en què el narrador no aconsegueix distanciar-se encara gaire de l'autor, com apunta l'estudiosa Glòria Granell. Quan abordi, al cap de set anys, personatges i trames més complexos, en sortirà una obra mestra: *Josafat*.

Però el destí a casa nostra és tan cruel amb els llibres com amb les òrfenes malaltes d'amor, així que la posteritat s'ha pres al peu de la lletra el vaticini de Bertrana i ha abandonat al fons del calaix, ben embolicat durant quasi vuitanta anys més, el manuscrit d'aquella abrandada novel·leta de principiant. Potser hauria pogut tenir una altra sort si haguessin prosperat els intents de l'infatigable editor de Selecta, Josep M. Cruzet, que des de 1952, a suggeriment de Josep Pla ("Quins projectes té per a la col·lecció? Té molts títols? No creu que s'hauria de publicar algun Bertrana?"), s'esforçava a posar en contacte els nous lectors amb una tradició literària que el règim franquista els escatimava. Cruzet va fer tot el que va poder, però pel Nadal de 1953, quan Pla va tornar-lo a interrogar sobre la recuperació de l'obra del gironí, va haver de respondre amb un descoratjador informe de l'aparell de censura: de Bertrana, res de res. Els entrebancs no serien

Fills de casa humil. Bertrana fa créixer l'òrfena Violeta en un entorn miserable que bé podien haver-li inspirat les cases on ell mateix va viure, com el portal del carrer de Sant Martí de Girona. Al costat, el bust de l'escriptor esculpit per Ricard Guinó que presideix la plaça de Catalunya de la ciutat. A l'altra plana, retrat de Bertrana de l'any 1892. LLUÍS SERRAT / JORDI SOLER / OSCAR LE NORMAND-CRDI

superats fins al 1965, quan finalment van aparèixer, dins la Biblioteca Perenne de Selecta, les *Obres completes* de Bertrana en un volum que Cruzet, però, ja no seria a temps de veure. *Violeta* no hi era inclosa, però fins aquí la història entrava dins la normalitat, la normalitat dels obstacles i les frustracions que el franquisme imposava a l'edició en català. Però com s'entén que, al cap de cinquanta anys, moltes de les obres d'aquell volum venerable no hagin conegut cap reedició o faci dècades que estan fora de circulació? El professor de la Universitat de Girona Xavier Pla n'ofereix un raonament devastador: "L'arribada de l'autonomia política i la reintroducció de la llengua i la literatura catalanes a l'ensenyament secundari i universitari no han donat a la literatura catalana la visibilitat, la presència, en definitiva, la vida que s'hauria hagut d'esperar." El resultat és que, de manera incomprendible, l'obra de Bertrana continua tenint "una presència irregular, per no dir marginal, en el panorama editorial català".

La col·lecció Biblioteca Prudenci Bertrana que inaugura aquesta setmana Edicions de la Ela Geminada, coincidint, avui mateix, amb la proclamació a Girona del guanyador del premi de novel·la que porta el nom de l'escriptor, repara un greuge que en qualsevol altra llengua culta seria com a mínim grotesc. En cinc anys, des d'ara mateix fins al 2017, quan es commemori el 150è aniversari del naixement de Bertrana, el segell gironí es proposa publicar, a un ritme de dos títols anuals, la seva obra novel·lística completa, "en edicions filològicament fiables, regides per criteris de normalització coherents i alhora màximament respectuoses amb l'estil i el lèxic d'un autor que massa sovint ha estat sotmès a deformacions importants a causa d'un excés de zel corrector", segons adverteix l'editor Oriol Ponsatí-Murlà. El projecte, dirigit per Xavier Pla i que rep el suport de l'Ajuntament i la Diputació de Girona, permetrà tenir de nou accés a *Josafat* (1906) en una edició fidel al text original, *Nàufrags* (1907), *Jo! Memòries d'un metge filòsof* (1925), *Tieta Claudina* (1929), i *L'hereu* (1931), *El vagabund* (1933) i *L'impenitent* (1948, pòstuma), els tres títols de la seva trilogia autobiogràfica *Entre la terra i els núvols*, a més de *L'illa perduda* (1935), la novel·la d'aventures escrita en col·laboració amb la seva filla Aurora Bertrana, i és clar, aquesta llargament inèdita *Violeta* que inaugura la col·lecció. Els més exigents poden preguntar-se què hi ha de la resta de la producció literària de Bertrana, i almenys pel que fa a la seva "notable obra periodística", dispersa en els nombrosos mitjans en els quals va col·laborar, tant de Girona com de Barcelona, Pla ofereix noves tranquil·litzadores: un cop tancat aquest primer cicle editorial, hauran de trobar també el seu lloc. ✨

Aspriu

En una novel·la on la mirada fúnebre és tan present, poques imatges podien haver servit millor d'il·lustració per a la portada que *l'Estudi en gris* del mateix Bertrana, que sembla representar-se a si mateix, d'esquena i contemplant absort la porta d'un cementiri. Encaixa bé amb l'autoretrat que ofereix a la seva trilogia autobiogràfica, que també recuperarà l'Ela Geminada, mal encobert amb el nom més que simbòlic d'Innocenci Aspriu.